

УДК 726.7:727.4

кандидат архітектури Жовква О.І.
Гловміськархітектура, м. Київ

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ЦЕРКОВНОМУ МОНУМЕНТАЛЬНОМУ ЖИВОПИСІ.

У статті зроблено аналітичний огляд сучасних технологій у монументальному живописі. Проаналізовано переваги і недоліки таких видів живопису, як олійний, силікатний, керамічний та термофосфатний. Виявлено пріоритетні напрямки розвитку монументального живопису.

Ключові слова: монументальний живопис, силікатні фарби, технологія живопису.

В наш час, коли заборона на віру вже у минулому, можна спостерігати підвищення інтересу до культової архітектури. Сьогодні має місце процес нового будівництва, реставрації та відновлення сакральних споруд та їх комплексів.

При проектуванні та будівництві даних споруд значна увага приділяється не лише раціональності функціонально-планувального рішення, але і художньо-естетичним аспектам. Саме тому такими розповсюдженими стали творчі союзи зодчих, будівельників і художників. Плідних результатів такої співпраці у столиці чимало.

Вдало вирішити образ сакральної споруди дуже часто допомагає саме монументально-декоративне мистецтво. Далеко не остання роль у цьому упродовж століть належала мозаїці, фресці, монументальному живопису. В наш час, дані види мистецтва також допомагають збагатити архітектурні рішення як об'єктів культової архітектури, так і громадських споруд. Як зазначають спеціалісти, дані види мистецтва мають перспективу застосування в культовій архітектурі.

Розглядаючи питання пошуку прогресивних технологій у монументальному живописі, слід згадати слова відомого художника Івана Рєпіна який казав: «... если преступны архитекторы, построившие падающие дома, потолки, карнизы, то также преступны невежественные живописцы, написавшие облупливающиеся картины, фрески.»

Отже, без знань матеріалів та техніки митець не має права приступати до опорядження об'єкту архітектури. Саме знання та правильна технологія виконання роботи забезпечать довговічність живопису. Сучасний художник має оперувати знаннями, накопиченими упродовж століть та оволодівати новими технологіями. Він повинен бути обізнаний із новітніми технологіями,

використовувати такі сучасні матеріали і так їх застосовувати, щоб досягти не лише чудового результату, але і довговічності роботи. Отже: краса та довговічність – два кити сучасного монументального мистецтва. Краса – це поняття філософське, якому чимало уваги приділено філософами та мистецтвознавцями, питання ж довговічності творів монументального мистецтва знаходиться в практичній площині.

Саме тому у даній статті хотілося приділити увагу питанню довговічності творів монументального мистецтва завдяки застосуванню нових технологій та складів фарб серед яких: силікатні, керамічні, фосфатні; розглянути питання підготовки поверхонь для роботи даними матеріалами.

Оволодівши прийомами класичної школи монументального живопису сучасні художники прагнуть до пошуків нових матеріалів та технік, оскільки час не стоїть на місці і висуває нові вимоги до творів монументального живопису.

Без вивчення та використання досвіду, накопиченого художниками-попередниками не було б сучасного стінопису. Проте якби ніхто із молодих живописців не наважився критично підійти до традицій, не було б і прогресу в даному виді мистецтва.

Сьогодні сучасному митцю мало знати лише традиційні прийоми стінопису (по вапняній штукатурці). На сьогодні понад усе цінується час і тому не завжди є можливість чекати досить тривалий період (1-2 роки) перш ніж карбонізується штукатурка і можна буде приступити до живописних робіт. Це підштовхує науковців до пошуку нових сучасних основ для живопису, що швидко тверднуть.

Для фрескового живопису застосування синтетичних штукатурок не є доцільним, адже фреска – це такий вид живопису, при якому пишуть фарбами по свіжій ще вологій штукатурці. Фарби з'єднуються із ґрунтом в результаті того, що розчинений у воді гідроокис кальцію (основний компонент штукатурки) піднімається по капілярах пігментів на їх поверхню і під дією повітря перетворюється у вуглекислий кальцій – склоподібну плівку.

$\text{Ca(OH)}_2 + \text{CO}_2 = \text{CaCO}_3 + \text{H}_2\text{O}$ - реакція поєднання гідроокису кальцію з вуглекислою, що міститься у повітрі [1].

Практично це можна побачити, наливши у склянку вапняну воду. Через деякий час на поверхні з'являється плівка. Це і є прозорий вапняний кальцій. Такий саме процес відбувається і на поверхні вологої штукатурки. Тому, чим довше сохне штукатурка, тим більше гідроокису піднімається на поверхню і тим міцнішим буде поєднання фарб із основою.

Синтетичні прискорювачі твердіння доцільно застосовувати в олійному живописі, наприклад у живописі по вапняному ґрунту, так званому вапняному

секо. Даний вид живопису відрізняється від фрески тим, що виконується не по свіжій, а навпаки, по абсолютно сухій і твердій штукатурці, на яку перед початком роботи фарбами наносять вапняний ґрунт. Пишуть по ньому доки він вологий. До речі, у фарби (аналогічні фресковим) додається гашене вапно.

Сьогодні багато громадських та культових споруд будується із залізобетону. У будівництві дуже активно використовують цемент. Бетонні поверхні є досить складною основою для монументального живопису, оскільки цемент містить їдке вапно, що лужно реагує.

Фосфатні фарби є найкращим матеріалом для розпису по бетонних та цементних основах. І саме їх можна використовувати при оздобленні та розписі об'єктів із залізобетону.

Отже, як ми бачимо, змінюються матеріали у будівництві, що в свою чергу, сприяє новим пошукам та винаходам у лакофарбовій промисловості - з'являється велика кількість клейких сполучень, розчинів, паст, мастик, фарб, лаків для основ із сучасних матеріалів. Усе це призвело до зміни технологічних процесів опорядження та скорочення термінів проведення робіт. Однак даний процес ні в якому разі не слід розглядати як крах класичного базису монументального стінопису.

Як вже підкреслювалось, сьогодні робиться ставка на швидкість та якість виконання будівельних та оздоблювальних робіт.

Також не слід забувати, що за останні роки дуже погіршилась екологічна ситуація: багато шкідливих викидів у атмосферу, кислот. Класичний олійний живопис, особливо екстер'єрний, не витримує впливу даних чинників (викид шкідливих речовин у повітря, волога, перепад температури та ін.). Так, наприклад, живописні панно на мурах біля Троїцької Надбрамної церкви Києво-Печерської лаври, незважаючи на старанний догляд і постійні реставрації, піддаються постійній поступовій руйнації.

Саме тому при виборі техніки виконання екстер'єрного живопису для відтворених культових споруд (Михайлівського Золотоверхого собору, Успенського собору Києво-Печерської Лаври) було ретельно проаналізовано результати спостережень за виконаними в різних техніках стінописами XI-XIX століть на пам'ятках архітектури [2]. Як вже зазначалось, фрескові та олійні живописи сильно потерпають від агресивного впливу зовнішнього середовища, фарбовий шар не стійкий до процесу очищення, не витримує впливу вологи, перепаду температури та інших чинників зовнішнього середовища.

Саме через це художники звернулись до старої, але майже забутої техніки силікатного живопису. Її „батьком” вважають баварця А. Кейма, який ще у 1878 році запатентував силікатні фарби.

Дані фарби відзначаються широкими живописними можливостями. Залежно від консистенції силікатного в'язучого і технічних прийомів ними можна імітувати фреску, а при потребі досягти ефектів, характерних для насиченого в кольорі і багатого на відтінки олійного живопису. Перевагою даних фарб є те, що вони не бояться води. Писати ними можна по будь-якій основі, стіна зберігає пористість (фарба, хімічно сполучаючись з основою, утворює одне ціле і не відшаровується). Дані фарби стійкі до грибків, пофарбовані площини можна мити. Безумовно все вище перелічене є перевагами даних матеріалів над традиційними.

Охарактеризовані вище властивості силікатних фарб автором були досліджені та перевірені на практиці під час роботи над відтворенням втраченого монументального живопису та створенням нових композицій у

Троїцькій церкві Свято-Троїцького Іонинського монастиря, що у Києві. Із технологією виконання розписів на шиферних основах силікатними фарбами „Кейм” я мала змогу ознайомитись у майстерні Корпорації „Укрреставрація”. Дана технологія у подальшому була випробувана мною при створенні монументальних композицій „Св. Князь Олександр Невський” та „Св. Князь Андрій Боголюбський” в інтер’єрі вищезазначеної культової споруди.

Загалом, силікатними фарбами називаються фарби, у яких в якості в’язучого використовують так зване рідке скло – водний розчин силікатів та кремнезему. Завдяки роботам німецьких вчених рідке скло стало широко використовуватись як в’язуче для фарб, що вироблялись головним чином для декоративних робіт в архітектурі. Особливого успіху у дослідженні даного питання, як вже зазначалось, досяг вчений Кейм. Свою

техніку він назвав мінеральним живописом і розробив три види фарб та методику для них:

Живописні – розчиняються водою, а після закінчення роботи шар закріплюється фіксажем (водним розчином калієвого скла). По насиченості вони мало чим відрізнялись від кольорів фресок, однак більш міцні та стійкі.

Декоративні – фарби для орнаментального розпису. Готують дані фарби шляхом додання у суху масу в'язучого рідкого скла. Дані фарби мають менш насичений колір.

Фасадні – малярні фарби для фарбування великих площин.

Для виконання монументальних композицій „Св. Князь Олександр Невський” та „Св. Князь Андрій Боголюбський” було обрано саме живописні силікатні фарби.

Для створення фарб використовувались наступні пігментні суміші: цинкові та титанові білила, вохри, сієни, умбри, марси, крони, кадмії, кобальти, англійську червону, сурік залізний, скумію, ультрамарин, окис хрому, смарагдово-зелену сажу.

Загалом їх 17. Отже, маючи певний набір сухих пігментів, можна самотужки підготувати потрібні кольори. Обмеженість кількості пігментів полягає в тому, що вони обов'язково мають бути вологостійкими, а далеко не всі пігменти мають такі властивості. Саме тому в силікатних фарбах є певні обмеження по ряду кольорів: кадмій, жовті відтінки. Ще слід зазначити, що пігментні суміші, як правило, слабо насичені за кольором, мають пастельні відтінки, які не завжди дозволяють у повній мірі передати задум та настрій твору.

Тепер дещо хотілося б сказати про технологію готування „кейм” фарб, підготовку площини стіни для виконання живописних робіт.

Маючи певний набір сухих пігментів, можна користуватися ними при створенні сухих кольорів, комбінуючи один з одним. Таким чином отримуємо необхідний колір, у

відповідності до ескізу за яким виконується робота. А якщо не вдається отримати необхідний колір із сумішей промислового виробництва, то можна додати будь-які інші лугостійкі пігменти. Із отриманих таким чином сухих кольорів готуються безпосередньо фарби (на один день роботи). Для цього треба затерти сухий колір на рідкому склі щільністю 1.14-1.18. Готові кольори-фарби необхідно використати упродовж робочого дня. Зберігають їх у скляному, керамічному або металевому посуді не більше 24 годин. Для поліпшення якості фарб у пігментні суміші можна додавати спеціальні добавки та наповнювачі: перетертий пісок, вапняк, доломіт (їх додають до 40% ваги сухої пігментної суміші). Пісок уповільнює висихання кольору-фарби на поверхні і сприяє утворенню однорідного за структурою фарбового шару. Також треба сказати, що додання крейди, як білого пігменту, у кількості 10-50% від загального об'єму пігменту значно підвищує міцність та атмосферостійкість фарбового шару.

Для того, щоб на поверхні внутрішніх стін Троїцької церкви було можливо виконати розпис силікатними фарбами було проведено наступну підготовчі роботи – очистка стін від старої фарби; затирання тріщини; промивка; ґрунтування розчином рідкого скла (ґрунтування збільшує довговічність фарбового шару у 1.5 рази).

Після закінчення роботи над композиціями фарбовий шар було закріплено кремнієвим силікатним фіксажем.

Застосована технологія дозволила створити на поверхні стіни матовий фарбовий шар, який імітує фреску, має насичену кольорову гаму.

На сьогодні використання силікатних фарб при опорядженні об'єктів культової архітектури можна вважати досить перспективним напрямком. Як видно із статей в сучасній періодиці, присвячених синтетичним фарбам, вони якнайкраще відповідають сучасним вимогам до матеріалів для монументального живопису та опорядження: невибагливі, не потребують тривалої за часом підготовки та міцні (чудова адгезія), повітропроникні. Щодо певної обмеженості палітри, то це є широким полем діяльності для подальших лабораторних досліджень вчених.

Художникам-монументалістам та архітекторам також не слід забувати про такі прогресивні технології, як піропіктура «живопис вогнем», яку розробили польські художники Е. і Р. Гусаковські. Вона полягає у нанесенні на поверхню стіни керамічної фарби-емалі і подальшому її обпаленні. Піропіктурую працюють лише на бетонних основах. Пізніше, інженером А.Міклашевським та архітектором К.Митрофановим була винайдена техніка «термодекор», подібна до піропіктури - поверхню стіни покривають керамічними емалями, із подальшим її обпаленням.

Має майбутнє при оздобленні культових споруд також застосування термофосфатних фарб. Їх винахідником вважають художника О.Павлова. В якості в'язучого у цих фарбах використовують рідку фосфатну в'язь. Фарби є міцними, атмосферо-, водо- та вогнестійкими. Правда, щоб отримати дані властивості після закінчення роботи фарбами їх треба обпалити, проте температура обпалення вже вдвічі нижча, ніж у силікатно-емалевих фарбах.

Таким чином у статті проведено короткий огляд сучасних технологій розпису огорожуючи конструкцій об'єктів архітектури, які безумовно заслуговують на увагу, мають перспективи, а отже можуть бути використані у сучасному храмобудуванні при екстер'єрному та інтер'єрному розписі стін.

Список використаних джерел

1. Сланский Б. Техника живописи. – М., 1962. – 47 с.
2. Пам'ятки України, 1999. - №1. – С. 36- 40.
3. Православне храмы: В 3т. Пособие по проектированию и строительству (к СП 31-103-99).-М., 2003.-Т.2: Православные храмы и комплексы.-222с.

АННОТАЦИЯ

В статье проведен аналитический обзор современных технологий в монументальном искусстве. Проанализированы недостатки и преимущества живописи маслом, а также силикатной, керамической и термофосфатной живописи. Определены приоритетные направления развития монументальной живописи.

Ключевые слова: монументальная живопись, силикатные краски, технология живописи.

ANNOTATION

The article contains the analytical review of modern technologies in the monumental painting. The analysis of advantages and disadvantages of oil, silicate, ceramic and term phosphate painting was also made. The article defines the main priorities of monumental painting development.

Key words: monumental painting, silicate paints, painting technology.